

ELS NOMS DE LLOC CATALANS MAÇANA (I AFINS), A LA LLUM DE LA DOCUMENTACIÓ LLATINA MEDIEVAL

1. ESTAT DE LA QÜESTIÓ. — Tradicionalment hom ha considerat els noms de lloc *Maçana*, *Maçanes*, *Maçanet*, *Maçaners* com a «topònims botànics», tot posant-los, doncs, en relació amb els significats de 'poma', 'pomerar' i d'altres.¹ Però una anàlisi detinguda del tema ens dugué a interpretar aquests noms de lloc d'una manera totalment diferent:² creiem que són orònims, o sia que tenen una significació d'accident del terreny. En efecte, després d'inventariar una trentena de noms de lloc catalans del grup de *Maçana*, veiérem en primer lloc que tots es troben dins l'anomenada Catalunya Vella, i que aquesta localització no té res a veure amb les contrades on hom ha enregistrat els termes dialectals *maçana* 'poma' o 'varietat de pomes' (i d'altres de semblants);³ a més, els topònims *Maçana* (i afins) es troben molt sovint al llarg dels límits de les comarques naturals, i, per això mateix, són, molts cops, a prop dels colls, o damunt els camins antics i en llurs cruïlles, o donen nom a punts de relleu molt acusat. Tot això ens féu abandonar la significació botànica que hom havia atribuït als nostres

1. PAUL AEBISCHER, *Las denominaciones de la 'manzana', del 'manzano' y del 'manzanar' en las lenguas romances, según los documentos latinos de la Edad Media*, dins *Estudios de toponimia y lexicografía románica* (Barcelona 1948), 97-129; GERHARD ROHLFS, *Die lexikalische Differenzierung der romanischen Sprachen* (München 1954), «Sitzungsberichte der Bayerischen Akademie der Wissenschaften» (Philosophisch-historische Klasse), Jahrgang 1954, Heft 4; hi ha una versió castellana d'aquest llibre: *Diferenciación léxica de las lenguas románicas*, traducció i notes de MANUEL ALVAR (Madrid 1960) («Publicaciones de la RFE», num. XIV); MANUEL ALVAR, «*Poma*» y «*Mat(t)iana*» en la toponimia de la Península Ibérica, dins *Actas [do] IX Congreso Internacional de Lingüística Románica, Universidade de Lisboa, 31 de Março - 4 de Abril 1959*, vol. III (Lisboa 1962; Centro de Estudos Filológicos), 165-203.

2. A. M. BADIA MARGARIT, *De nouveau sur les noms de lieux catalans «Maçana», «Maçanes», «Maçanet»*, en premsa en les actes i memòries del VIII^e Congrès Internacional de Ciències Onomàstiques, tingut a Amsterdam el 1963. A continuació extraïem algunes dades d'aquesta comunicació. Ací la citarem, abreujadament: *De nouveau sur... «Maçana»*.

3. Són Llitera, Segrià, Ribera, Terra Alta, Baix Ebre, Camp de Tarragona. Montsià, Baix Maestrat, Morella i les Illes Balears.

topònims, i, d'acord amb les nostres dades, els interpretarem com a orònims. Hi havia, però, encara, un darrer argument a favor del significat oronímic: la comparació de les mencions llatines medievals sobre 'poma', 'pomera' i 'pomerar' amb les dels topònims del tipus de *Maçana*:⁴

POMA

MAT(T)IANA

«una terra cum casas et curtes, ... orto cum arboribus, vitis cum trilea, orto cum *pomarios*...» (any 1002).

«terras, vineas, casas, curtes ..., ortos cum arboribus, trileas, vites, *pomerios*, pratis» (any 1002).

«ubi dicitur a *Macaneto*» (any 878).

«terminos de *Machanedo* in locum quem vocant oliveda» (any 952) (la mateixa menció l'any 954).

«in collo de *Macaneto*» (any 965) (dues vegades).

Aquesta comparació és, senzillament, colpidora, i clou la llista de factors amb què intentarem de renovar la interpretació d'aquests noms de lloc.

2. PROPÒSIT. — El fet, tan contundent, de la significació oronímica de *Maçana* segons els documents llatins medievals, ens animà a examinar quins resultats ens donaria una consideració més detallada d'aquests testimonis, de cara a preparar el camí cap a l'establiment de l'etimologia correcta del nostre topònim. Hem tingut l'avinentesa d'afegir un text de Josep Balari i Jovany als nostres materials llatins, i, si altra cosa no obtenim de la nostra recerca, almenys esperem de confirmar la nostra tesi general sobre *Maçana* (no botànic) i d'insinuar algunes possibilitats.

3. ELS NOSTRES TOPÒNIMS, DINS LA DOCUMENTACIÓ LLATINA MEDIEVAL. — No es tracta ara de donar, per a cadascun dels vint-i-nou noms de lloc que colleccionarem,⁵ les formes llatines corresponents que aconseguirem de reunir; ja ho férem sempre que ens fou possible.⁶ Tampoc no

4. Exemples adduïts, tots ells, sense solució de continuïtat, per PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100-101. Comp. *De nouveau sur...* «*Maçana*», § 6.

5. *De nouveau sur...* «*Maçana*», § 4.

6. Damunt 29 topònims colleccionats, trobarem documentació llatina corresponent a 12. Són els que porten els núms. 1, 3 (6 mencions llatines), 4, 6 (2 mencions), 7, 8 (2 mencions), 10 (3 mencions), 14 (2 mencions), 15 (2 mencions), 17, 19 i 21. Ultra aquestes dades, en el núm. 30 aplegarem altres testimonis llatins, sense tenir certesa absoluta quant a llurs identifications: uns que es referien, segons semblava, a *Maçanet de Cabrenys* (núm. 3), però que també haurien pogut referir-se a d'altres llocs (singularment a *Maçanet de la Selva*) (5 mencions); un altre, referit a *Maçanós* (núm. 10), podia ésser interpretat altrament; dues mencions més, que tant podien fer al·lusió al núm. 6 com al núm. 20; per fi, dos testimonis, encara, referits a un nom, *Maçana*,

ens proposem de discutir les identificacions dels testimonis llatins corresponents als llocs moderns reconeguts, identificacions que no sempre han quedat resoltes;⁷ aquesta tasca ha de quedar, encara, per a una altra ocasió. Ens proposem d'aduir unes quantes mencions llatines medievals de la major part de les quals hem tingut l'oportunitat d'obtenir un context bastant extens, amb la doble finalitat de comprovar-hi el significat oronímic de *Maçana*, i de pouar-ne, sempre que sigui possible, algun suggeriment per a la discussió etimològica de *Maçana* (vist, aquest nom de lloc, sota la perspectiva del seu «nou» significat).⁸ Hem de dir, tot seguit, que no hem tingut pas la intenció de fer una replega exhaustiva de casos de *Maçana* en la documentació llatina medieval, sinó que els hem limitats a vint exemples com a mostra.⁹

al Vallès, que encara no hem identificat. Tot plegat fa un conjunt de 23 testimonis adscrits a 12 topònims (*De nouveau sur... «Maçana»*, § 4, núms. 1 a 29), i 10 testimonis que ofereixen dubtes d'adscripció (*De nouveau sur... «Maçana»*, § 4, núm. 30). Total: 33 documentacions llatines medievals.

7. Vegeu la nota anterior.

8. D'acord amb les dades recollides, no ens fou difícil de refusar la significació botànica de *Maçana*. En canvi, amb aquesta constatació, ens trobàvem enduts vers una sèrie d'interrogants. Ho resumíem així, a la fi de la nostra comunicació: «Mais une constatation de telle sorte pose, au moment même où elle es acceptée, une véritable série de nouveaux problèmes. En voici quelques uns. Est-ce que la signification oronymique des exemples latins du Moyen Âge est toujours si claire?» [I contestàvem, en nota: «Non. Elle n'apparaît pas toujours si clairement. Par exemple dans ce cas: «Et est ipsa condamina in loco quem uocant *maçana*» (Cartul. Seu d'Urgell, I, núm. 86, fol. 41, col. 2), où, bien qu'il s'agisse d'un nom propre («vocant *Maçana*»), il se rapproche des termes de culture («condamina» est 'champ cultivé')]. «Est-ce qu'on ne peut jamais distinguer, dans *maçana* lui même, un nom commun et un nom propre?» [I contestàvem, en nota: «Comparez, par exemple, l'attestation citée dans la note précédente («in loco quem uocant *Maçana*», évidemment un nom propre) avec celui-ci: «et alodem quem dicunt Beget cum ipsa *massana*» (Marca 175 an 1017, Ben. VIII P. bula pro Mon. Campirotundi), où on fait allusion aux terres de culture qui entourent le village de Beget (évidemment nom commun)]. «Enfin, quelle est donc l'origine ou la base étymologique de cet oronyme *Maçana*, s'il n'est pas un terme botanique dérivé de (POMA) MAT(T)IANA? C'est un bon programme de travail. Nous allons lui consacrer une bonne partie de nos recherches personnelles» (*De nouveau sur... «Maçana»*, § 6). Aquesta és la primera ocasió que se'ns ha presentat de complir la promesa.

9. Hem pogut aplegar aquests materials gràcies, en primer lloc, a la generositat i a l'esperit de col·laboració dels redactors del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, compilado y redactado por M. BASSOLS DE CLIMENT, J. BASTARDAS PARERA (i altres col·laboradors), tres fascicles publicats (Barcelona, des de 1960), especialment gràcies als esforços del bon amic i col·lega Sr. Bastardas. Excepte els núms. 2 a 9, ambdós inclusivament, tots els testimonis llatins que consignem ací procedeixen dels fitxers del susdit *Glossarium*. Els núms. 2, 4, 6, 7 i 9 són trets de PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100-101 (però hem recorregut a les fonts citades per ell, per a donar un context més extens) (el núm. 1 és també publicat per Aebischer). Presentem la documentació llatina per ordre cronològic (excepte els dos darrers exemples, núms. 19 i 20, la data dels quals no ens consta). El núm. 3 és tret de F. UDINA MARTORELL, *El Archivo Condal de Barcelona en los siglos IX-X, Estudio crítico de sus fondos* (Barcelona 1951). (CSIC, Escuela de Estudios Medievales, Textos XVIII), pàg. 194 (doc. núm. 63).

Heus ací, doncs, els trossos dels documents llatins que ens interessa de destacar :¹⁰

- [a. 878] 1. — «Et in pago Bisuldunensi ... Et in rivo qui dicitur Manevolum et ubi dicitur Supurtellos, deinde per ipsa roca ubi dicitur *Macaneto* deinde a Lurceabel, deinde ad Aquilare» (any 878; P. DE MARCA, col. 800; també dins PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núm. 3).
- [a. 881] 2. — «*Macaneto*» (any 881; MONSALVATJE; dins PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100) (Aebischer no dóna context, per la raó que Monsalvatje, de qui treu l'exemple, tampoc no n'hi havia inserit; aquest només diu que es tracta d'un «Diploma de Carlomán a favor de la misma abadía»; comp. núm. 7) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núm. 3).
- [a. 919] 3. — «fines, vero, habet Locustaria, cum villas et villariunculis et terminibus suis de parte orientis in termines de Valle Arace vel Penitese sive in mare et de meridie pervenit usque in mare vel in termines de Caldeses vel fines de *Mazanedo*; ab occiduo similiter in termines de *Mazanedo* vel in fines de Calidas et inde vadit usque in termines de Villa Ascleto» (any 919; ACA., Miró, núm. 28).
- [a. 952] 4. — «alodem meum proprium qui michi aduenit per comparationem vel per qualicumque voce quod habeo in comitatu bisuldunense infra fines vel terminos de *Machanedo* in locum quem vocat Oliveda...» (any 952; MONSALVATJE; dins PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núm. 30).
- [a. 952] 5. — «de pogio *Macanoso*» (any 952) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núms. 10, 30).

El núm. 5 és dels que el Sr. E. Guiter comunicà a MANUEL ALVAR, *loc. cit.*, 177. El núm. 8 és també tret de F. UDINA MARTORELL, *loc. cit.*, pàg. 327 (doc. núm. 159). El núm. 9 (que consta de dues mencions paral·leles, o, si voleu, és una menció repetida en un segon document de la mateixa data que el primer) fou publicat, com acabem de dir, per Paul Aebischer, però nosaltres els hem comprovats amb la transcripció de F. UDINA MARTORELL, *loc. cit.*, pàgs. 331 i 333 (docs. núms. 162 i 163, respectivament), de qui acceptem la data de 964 (Aebischer, tot seguint Monsalvatje, donava la de 965).

10. Presentem la documentació llatina per ordre cronològic (excepte els dos darrers exemples, núms. 19 i 20, la data dels quals no consta als materials del *Glossarium*; comp., això no obstant, la nota següent). Les abreviatures són fàcils d'entendre (ACA = Arxiu de la Corona d'Aragó; Cart. = Cartulari o Cartoral, etc.) o remetent a llibres clàssics en matèria de documentació antiga (com els de P. de Marca, P. Villanueva, Monsalvatje). Potser cal aclarir que *Vic. Cat.* (citat al núm. 10) significa «Vicariarum Cathaloniae» (és el que J. Balari i Jovany esmenta, de vegades, sota el nom de «Libro de las Veguerías de Cataluña», i es troba a l'ACA). Quan els testimonis han estat utilitzats en el nostre treball anterior sobre el tema (comp. nota 2), ho indiquem amb la menció: (incorp. a *De nouveau sur... «Maçana»*, [amb el lloc corresponent]).

- [a. 954] 6. — «terminos de *Massanedo* ... ipsum alodem qui dicitur Vernedis» (any 954; MONSALVATJE; dins PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 30).
- [a. 957] 7. — «*Mazanedo*» (any 957; MONSALVATJE; dins PAUL AEBISCHER, *loc. cit.*, 100) (Aebischer no dona context, per la raó que Monsalvatje, de qui treu l'exemple, tampoc no n'hi havia inserit, com al núm. 2; aquest només diu que es tracta de l'acta de consagració de la iglesia de San Pedro de Albañá) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 30).
- [a. 962] 8. — «et de hocciduo in ipso rio [qui dis]currit inter ipsa chalme et inter ipso alaude qui fuit de Leopardo et est de filios suos, et de circi in ipsa speluncha de Trasoario que [nomin]ant Foradada et in ipso Pugo de ipsa *Maccana[da]*» (any 962; ACA, Seniofred, núm. 69).
- [a. 964] 9. — «de meridie nectitur in Corullo et exinde descendit per ipsa serra in locum que dicunt Portela, de parte occidentis infrontat in collo de *Machenedo* vel in alode sancte Iohannis» (any 964; ACA, Seniofred, núm. 73) (el segon document, de la mateixa data, té, almenys en aquest punt, una redacció molt semblant, però el nostre topònim hi és escrit «collo de *Macaneto*») (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 30).
- [a. 1009] 10. — «in parrochia sancte Marie de Tagamanent et afrontat ... de circii in ipsa calmo, de occiduo in collo de *Massana* ...» (any 1009; Vic. Cat. tom IV, fol. 24v) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 30).
- [a. 1017] 11. — «et alodem quem dicunt Beget cum ipsa *Massana*» (any 1017; P. DE MARCA, 175; Ben. VIII P. bula pro mon. Campirotundi) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 6, nota; comp., també, ací, nota 8).
- [a. 1036] 12. — «in comitatu Cerdaniense in ualde Bucuranense in apendicio de Gauarredo ... de .i. parte in collo de *Macanarios* ...» (any 1036; ACA, Gavarret, 6) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 7).
- [a. 1036] 13. — «in comitatum Orgellitanensis in locum quem nuncupant ualle Ilignano ... abent affrontationes ... de ociduo in termine de Perules. Et de parte uero circi in collo de *Maçana* ...» (any 1036; Cart. de Seu d'Urgell, tom I, núm. 285, fol. 95v, col. 2) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 30).
- [a. 1063] 14. — «castrum ... Graualosa ... in comitatu Ausone ... ab occidentali parte in termino de *Macana* ...» (any 1063; ACA, R. Berenguer I, núm. 283) (incorp. a *De nouveau sur ... Maçana*, § 4, núm. 30).
- [a. 1063] 15. — «autem alodium quod habebat iuxta ecclesiam predicti sancti Iohannis ipsum uidelicet campum cum ipsa ecclesia et cum clauso qui est iuxta et cum ipsa cuma simul cum ipsa casa que dicitur Uosta et cum uiridario quod uocant Triliam et cum orto et *macenaria* ... di-

missit filiis suis Guillelmo et Reimundo et Artallo» (any 1063; ACA, R. Berenguer I, núm. 293).

16. — «in comitatu Jerundensi in loco vocitato Amenula et apud Tordariam loco quem dicunt Casellas et in plano etiam apud Pinetam, et in rivo sub monte Palacio alodium cum molendino, et in alio loco apud castrum Lauretum et in Macianeto et in loco Gerundensi dicto Stagneolo» (any 1066, Villanueva VI, ap. 34, fundació i dotació de Sant Marçal, al Montseny) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núm. 15).
- [a. 1066]
17. — «castrum Greualosa ... a parte orientis in terminum de castrum Rigadel de meridie in terminum de castrum Fulito de occiduo in terminum Macanna ...» (any 1066; ACA, R. Berenguer I, núm. 357) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núm. 30).
- [a. 1066]
18. — «unam peciolam terre similiter ad Macanaera ...» (any 1191; ACA, Alfons I, núm. 600).
- [a. 1191]
- 19.¹¹ — «in comitatu Orgelli in apendicio sancte Marie in uilla quam uocant Alantorn, et est ipsa condamina in loco quem uocant Maçana. et habet affrontaciones de .i. parte in terra sancte Marie de de Conezed...» (s. a.; Cart. de Seu d'Urgell, tom I, núm. 86, fol. 41, col. 2) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 6, nota; comp., també, ací, nota S).
- [s. a.]
20. — «sit notum cunctis quam exalsia dono tibi filie mee marie mansum unum quem habeo in comitatu barchinone in parroechia sancte marie de palacio salatani in loco que dicitur capela ad ipsum soler ... terminatur predictum mansum a parte horientis in riuo de massanera ... a circio in uia que uadit de riagud usque in riuo de mancenera» (s. a.; R. Berenguer IV, núm. 150) (incorp. a *De nouveau sur ... «Maçana»*, § 4, núm. 30).
- [s. a.]

4. SIGNIFICAT DELS NOSTRES TOPÒNIMS, SEGONS LA DOCUMENTACIÓ LLATINA MEDIEVAL. — Ja hem dit (§ 3) que reduïem, intencionadament, els nostres materials a vint exemples. La lectura dels vint contextos anteriors ens duu, una vegada més, i ni caldria ja repetir-ho, a abandonar la significació tradicional botànica: cap nom dels adduïts no podria ésser interpretat amb aquest sentit.¹²

11. Com que no es tracta de cap estudi de cronologia de testimonis lexicològics, no ens hem preocupat d'establir la data dels dos darrers exemples. Per al núm. 20, recordem que Ramon Berenguer IV és dels anys 1131-1162.

12. Nogensmenys, aquesta interpretació podria semblar, si no defensable, almenys no exclosa, en alguns casos (són els esmentats a § 3, núms. 11 i 15). En parlarem a continuació, ací mateix, epígraf f.

Examinem, doncs, com es destriem els significats de *Maçana* (i noms afins) dels exemples anteriors :

a) Indica un nom propi, amb el qual hom assenyala delimitacions de terrenys. Sembla ésser la significació més freqüent (perquè cal tenir en compte que diverses de l'epígraf *b* tenen, per dret semàntic propi, aplicació molt principal a l'assenyalament de delimitacions, i també la de l'epígraf *c*; igualment podem afegir-n'hi una de les dues de l'epígraf *d*, per tal com precisa un lloc dins una sèrie). Així veiem com apareixen a seguit de *fines* («fines de *Mazanedo*», § 3, núm. 3) o de *termines, terminos, termino, terminum* («in termines de *Mazanedo*», § 3, núm. 3, i, semblantment, núms. 4, 6, 14, 17). Total : 6 casos (damunt 21 — recordem que, malgrat que hem recollit 20 casos, el núm. 3 conté 2 exemples —, o, més ben dit, damunt 19, per tal com no hem pogut obtenir cap context del núm. 2 ni del núm. 7).

b) Indica un nom propi, emprat com a determinatiu d'apellatius comuns toponímics (en el cas de noms d'accidents del terreny o orònims). És, juntament amb la primera, l'altra significació fonamental. El trobem determinant els genèrics *coll* («in collo de *Machenedo*», § 3, núm. 9, i, semblantment, núms. 10, 12, 13) i *puig* («de pogio *Macanosos*», § 3, núm. 5, «in ipso pugo de ipsa *Maccana[da]*», § 3, núm. 8). Total : 6 casos (damunt 19).¹³

c) Indica un nom propi, amb la menció expressa que es tracta d'un «lloc rocós» : «per ipsa *roca* ubi dicitur *Macaneto*» (§ 3, núm. 1). Total : 1 cas (damunt 19).

d) Indica un nom propi, sense que hi hagi cap altre indicatiu sobre la seva significació interna (així : «unam peciolam terre similiter ad *Macanera*», § 3, núm. 18 ;¹⁴ o bé : «in loco quem vocant *Maçana*», § 3, núm. 19), si

13. En relació amb el que hem dit a l'epígraf *a*, observem que, dels 6 casos examinats, cinc esmenten un «coll» o un «puig» en una delimitació de terrenys (i del sisè, § 3, núm. 5, no ho podem ni afirmar ni negar, a causa de la brevetat del context de què disposem).

14. Sembla que podríem dubtar del seu caràcter de nom propi per la preposició *ad* («ad *Macanera*»), per tal com, ben sovint, el grup format per «*ad* + [substantiu]» no pot ésser considerat encara com un topònim, en llatí medieval. En efecte, en fórmules com seria la de «in loco quem vocant (o bé : «quem dicunt») ad *macanera*», per exemple, no hi podríem pas veure encara un nom propi : aquesta és una construcció típica, que pot prenunciar la formació d'un topònim, però que encara no ho ha esdevingut ; no gensmenys (com podem veure en l'exemple imaginari que hem proposat), això només ocorre després de verbs com *vocant, dicunt*, i semblants, i no es refereix, per tant, al cas que ara examinem («unam peciolam terre similiter ad *Macanera*», que veiem ja com un cas clar de nom propi). Aquest punt ens ha estat aclarit pel bon amic Sr. Joan Bastardas, de gran competència en matèries de llatí medieval). Per a fer comprendre aquest estat lingüístic manifestat per la preposició *ad*, imaginem un cas actual : atès que els immigrants en un poble viuen tots en un mateix barri, hom el comença d'anomenar «el barri dels castellans» (i *castellans* encara

no és el fet que, en el document, és emprat també per a precisar un lloc dins una sèrie (comp. epígraf *a*) (així: «in loco vocitato ..., et ... loco ..., et in plano ..., et in rivo ..., et in alio loco ... et in *Macianeto* et in loco ... dicto ...»), § 3, núm. 16). Total: 3 casos (damunt 19).

e) Indica un nom propi, en el cas concret que es refereix a un curs d'aigua (el nom pot ésser un manlleu a un altre nom propi veí, no precisament hidrònim, comp. «la riera de Rubí»): «in riuo de *Massanera* ... in riuo de *Mancenera*» (ambdós són referits al mateix riuet) (§ 3, núm. 20) (com hem dit a l'epígraf *a*, totes dues mencions es troben al llarg d'una delimitació de terreny). Total: 1 cas (damunt 19).

f) Indica un nom comú, segons sembla. Els dos casos recollits es refereixen, d'una manera més o menys directa, a terres de cultiu: 1) «et alodem quem dicunt Beget cum ipsa *massana*» (§ 3, núm. 11),¹⁵ com si fos 'el lloc anomenat Beget amb el seu quintà, amb la seva terra de conreu'; 2) «cum ipsa casa ... et cum uiridario ... et cum orto et *macenaria* ...» (§ 3, núm. 15), on ho fa pensar el fet que hom parli de la *casa* i d'un *hort*, o sia d'uns llocs sota la influència evident de la mà de l'home.¹⁶ Tots dos casos es refereixen, com diem, al cultiu, però ens semblaria molt forçat de voler veure-hi representants de *mat(t)iana* 'poma'; per dues raons: en primer lloc perquè 'poma' no pot tenir cabuda en un context on hom parla més tost de «camp cultivat» («quintà», com dèiem) (imaginem-ho a la frase donada suara: 'el lloc anomenat Beget amb la seva poma') (!); en segon lloc perquè *macenaria* té, certament, relació amb els terrenys cultivats, però no perquè pugui significar 'poma', ni 'pomera', sinó perquè és 'paret o tanca de pedres' (comp. més avall, § 5, fulls 2, 3, 5; § 8, *c*). Total, doncs, de noms comuns: 2 casos (damunt 19).

Recapitulant sobre els significats de *Maçana* segons els documents lla-

hi té sentit de nom comú), i no és gens improbable que al cap d'uns quants anys aquell barri imaginat s'anomeni *els Castellans* (ja amb majúscula, esdevingut, doncs, nom propi). Així, doncs, moltes localitzacions de llatí medieval a base de la preposició *ad* són, encara, un nom comú: les que funcionen com a complement de *vocant, dicunt*. El mateix J. BASTARDAS PARERA, *Particularidades sintácticas del latín medieval (cartularios españoles de los siglos VIII al XI)* (Barcelona 1953), 37-40, ha tractat extensament dels girs locatius (i topònims) iniciats amb la preposició *ad* en llatí medieval, però hi manca aquesta precisió de nom comú. Tot amb tot, per la natura sintàctica del cas que estudiem ací, cal considerar-lo nom propi: «ad *Macanera*».

15. Ja el presentàrem com a nom comú a *De nouveau sur... «Maçana»*, § 6, nota (i ho hem recordat abans ací, § 3, nota 8).

16. Ja hem dit que de vegades *maçana* sembla un nom comú (*De nouveau sur... «Maçana»*, § 6, i notes; comp. ací, abans, nota 8). Comp. aquest nou exemple: «Similiter donat ei ipsum fevum quod Isarnus de Capud Hense tenet de ipsa *mazana* et de ipsa conamina cum domibus et terris et vineis, linearis et cannambariis et serviciis qui inde exeunt vel exire debent...» (Any 1049, del Cartulari de Tavèrnoles, doc. 55, fol. 28^r, editat per Josefina Soler) (text tret del fitxer del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*).

tins de l'Edat mitjana, direm que aquest topònim apareix al més sovint per a assenyalar delimitacions de terreny (a), i, com que els colls i els puigs són moltes vegades llocs obligats de delimitació, aquest nou significat (b) s'uneix a l'anterior; els colls i els puigs, orònims i, per tant, pedregosos, expliquen que el nostre topònim designi una roca (c). En d'altres ocasions es tracta d'un nom propi sense cap raó semàntica que el justifiqui (d) (bé que, com hem dit, el fet de precisar un lloc dins una sèrie tornaria a enllaçar-se amb les delimitacions) (a), i, quan el nom propi és aplicat a un curs d'aigua (encara que li sigui conferit secundàriament) (e), el tornem a trobar amb funció de delimitació (comp. a). Finalment, enregistrem el mateix topònim, encara com a nom comú, i amb una significació més o menys aproximada de cultiu (f), la qual tant pot haver estat assolida per la via de les delimitacions (a : els terrenys de conreu tenen una extensió determinada), com per la via de les roques o pedres (c : els límits dels terrenys de conreu són fets molt sovint amb parets de pedres).

Les diverses acepcions de *Maçana* es troben, doncs, íntimament relacionades les unes amb les altres, i totes elles corresponen a la significació oronímica fonamental del terme.

5. OPINIÓ DE BALARI I JOVANY. — Creiem que pot ésser d'interès de fer conèixer un text erudit, de fa més de seixanta anys, sobre el tema que estudiem ací : és de Josep Balari i Jovany, precursor benemèrit dels estudis onomàstics a casa nostra.¹⁷ En general, les notes que hom conserva de Balari i Jovany, del tipus d'aquesta, havien estat incorporades per ell a la seva obra cabdal sobre la reconquesta, toponímia i institucions de la Catalunya naixent.¹⁸ El text sobre *Maçana*, que reproduïm ací, en quedà fora, i no és gens fàcil de dir per què fou així.¹⁹ Heus ací, doncs, aquest text :²⁰

17. Aquest text es troba avui al fitxer del *Glossarium Mediae Latinitatis Cataloniae*, ja esmentat, i el publiquem amb l'autorització dels Srs. M. Bassols i J. Bastardas. No cal dir com els ho agraïm, i amb quina satisfacció ho fem constar des d'ací.

18. *Orígenes històrics de Catalunya* por... JOSÉ BALARI Y JOVANY (Barcelona 1899), 752 pàgs.

19. Cal exceptuar el tros referent a *Macenaria*, que reproduïm a continuació, perquè hom pugui veure com Balari donava forma definitiva (almenys en aquest cas) als seus materials i notes de treball : «*Cultivos especiales* — La tierra en que se cultivaban las hortalizas recibía los nombres de *huerto*, *trilla* y *macenaria*, según como se hallaba *cercada*» [el subratllat de *cercada* no és nostre, sinó del mateix Balari] (*Orígenes*, 618). I : «*Macenaria* — La *macenaria* era sinónima de *huerto* y *trilla*. Esta sinonimia se encuentra establecida en el testamento que hizo Jozbert en el año 1063. Dejó entre otras cosas a sus hijos Guillem, Ramón y Artau, la casa llamada Vosta con el *viridario* llamado *trilla* y con el *huerto* y la *macenaria* — *ipsa casa que dicitur uosta, et cum viridario quod uocant trilliam et cum orto et macenaria*» [i, en nota : «A.A. — R. B. I, num. 293»] (*Orígenes*, 619) (comp., en el que segueix, full 2 del text de Balari).

20. Es tracta d'unes veritables «notes de treball», escrites en papers qualssevol (al

[full 1] «Maçana 1

— En el año 878 es mencionada *ipsa «roca» ubi dicitur Maçaneto* en el pago de Besalú (Marca n. 36). En el año 957 se la llama «*rocham» de Mazanedo* (Marca n. 94).

— En el año 962, con referencia a Gurb del condado de Ausona, es nombrado *ipso «pugo» de ipsa maccanada* (Seniofredo, n. 69).

— El castillo de Camba, según una escritura del año 963, situado en el lugar llamado Olesa del Condado de Barcelona, lindaba por oriente in «*rio» de Macanas* (Marca n. 101).

— En el año 1017 es nombrado el «*valle» que dicitur Mazaneto* en el condº de Besalú (Marca 177).

— En el año 1009 se cita el «*collo» de massana* con referencia a Santa Maria de Tagamanent (Vic. Cat. tomo IV, fol. 24 vº).

— En 1036 es nombrado el «*collo» de macanarios* en el condado de Cerdaña con referencia al valle de Brocá, apendicio de Gavarret (Gavarret 6).

— Al «*coll» de la Massana* se sube por Espolla y se baja por Sant Genís (Bosch, *Recorts d'un excursionista*, pag. 200).

- Roca de Maçan-eto
- Pugo de ipsa Maçan-ada
- Rio de Maçanas
- Valle Maçan-eto
- Coll de la Massana
- Collo de maçanarios»

[full 2] «Macana 2

— La palabra que más se asemeja a esta, es *macigno*, que como término geológico, significa *roca*, llamada también piedra de Florencia, compuesta de cuarzo, mica, arcilla y óxido de hierro, unidos por un cemento calcáreo (Littré).

— En portugués se dice *maceria*, como término de arquitectura, al muro sin argamasa, o pared de piedra seca sin barro.

— En italiano *muriccia* significa montón de piedras, muro de piedra seca colocada sin orden.

— En italiano *macia* significa montón de piedras.

dors d'avisos administratius, de cartes familiars, etc.). Però no creiem superflu de publicar-les íntegrament, car per llur antiguitat han esdevingut ja venerables per a nosaltres. Són 8 fulls, i el darrer mostra que el text restà inconclús. Les indicacions de fonts i les abreviatures són fàcils d'entendre: són com *Esp. Sagr.* (= *España Sagrada*, del P. FLÓREZ), MARCA o VILLANUEVA (ja comentats abans, nota 10), o es refereixen als fons de l'Arxiu de la Corona d'Aragó (com Seniofred, Gavarret; de vegades amb inicials, com R.B.I. = Ramon Berenguer I; o la indicació *Vic. Cat.*, també desxifrada abans, nota 10), o a revistes com l'«Anuari» o el «Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana», o, encara, a llibres com el de CARLES BOSCH DE LA TRINXERIA, *Recorts d'un excursionista* (Barcelona 1887); JUAN BAUTISTA CARRASCO, *Geografía General de España, comparada con la primitiva, antigua y moderna, según sus monumentos, Diccionario general de todos los pueblos* (Madrid 1861), o, finalment, a diccionaris prou coneguts (Littré, Forcellini, Labernia). Tots els fulls són escrits (almenys en allò que pertoca a *Maçana*) per una sola cara.

— En castellano *maceria* es albarada, pedriza, pared de piedra en seco (Labern.).

— En 1036 es nombrado el collo de *maçanarios* en Cerdaña. Este sufijo es de adjetivo con significación colectiva y se encuentra en el testamento que Josfré hizo en 1063 dejando entre otras cosas a sus hijos *una casa ... cum orto et «macenaria»* (R. B. I, n. 293).»

[full 3] «Macana 3

— *Macenaria*, como se ha dicho en otro lugar, es lo mismo que *maceria*, cuya palabra se lee en la venta de un alodio que Dalmau Guitart hizo en el año 1056 a Adalbert, en que se lee : *et ipso columbario et maceris et casaliis* (R. B. I n. 178).

— En latín *maceria* significa albarada o pared de piedra en seco, para cercar huertos, villas, selvas, viñedos, sepulcros, etc.

— Cuatro especies de *macerias* enumera Varron De de rustica I, 14 — *de piedra*, como en el campo Tusculano ; *de ladrillos cocidos*, como en el Gallico ; *de ladrillos crudos*, como en el sabino ; *de tierra y piedras* compuestas en moldes, como en España — *e lapide*, ut in agro Tusculano ; *e lateribus coctilibus*, ut in Gallico ; *e crudis*, ut in Sabino ; *ex terra et lapillis* compositis in formis, ut in Hispania.»

[full 4] «Maçana 4

— En el véneto? vulgarmente se da el nombre de *masiera* a la *maceria* — nostrates vulgo *masiera* vocant — dice Forcellini.

— En el año 1118 Guillem Ramon Senescal y sus hijos Guillem Ramon y Ot que debían 100 morabatines de oro a Arnau Arnau, le hipotecaron el manso de Chasonario et ipsas *maseradas* que in circuitu predicto manso sunt (R. B. III n. 204).

— Aplicada esta palabra a las rocas y colinas, se trasformó *mac-eria* en *maç-ana*, con lo cual se indicó la constitución geológica de dichas rocas.

— *Maçana* equivale a pudinga, o sea a una *roca* compuesta de fragmentos redondos reunidos por un cemento y otras veces sin él, más o menos coherentes y dispuestos en capas, *masas* o *filones* en los terrenos neptunianos.»

[full 5] «Maçana 5

— De suerte que aparece analogía entre la pudinga y la *maceria*, compuesta de tierra y piedras como dice Varrón.

— De *Maceria* derivan Mazière, Mazère, La Mazière, La Mazère, Mazières, Desmazières, que son según Mistral nombres de lugar y de familia frecuentes en Gascuña y el Lemosín.

— *Maceria* significa 'muraille à pierre sèche'.

— Desde la casa llamada Can Massana a Santa Cecilia en Montserrat se notan en la montaña enormes masas de *pudinga* formando paredes verticales, y el

aspecto particular de la vegetación y de la fauna malacológica (An. Ass. Exc. Cat. I, pag. 66, año 1881).

— La roca de que se compone todo el Montserrat, es una pudinga notable por su tenacidad y formada de cantos rodados de diverso volumen es casi exclusivamente caliza sobre todo hacia la cumbre de la montaña (Carrasco, Geogr. gral. de España p. 297).»

[full 6] «Maçana 6

— En la bula expedida por el papa Benedicto VIII en el año 1017 a favor del monasterio de Camprodon se lee: et alodem quem dicunt Beget cum ipsa *Massana* (Marca n. 175).

— En la donación hecha en el año 1036 por el pbro. Livano se hace mención del *collo de maçana* en el condado de Urgell con referencia al valle ilignano (Urgell I n. 285, fol. 95 vº, col. 2).

— En la fundación y dotación del monasterio de Sant Marçal de Montseny se nombra *Macianeto*, en 1066, del condado de Gerona (Villanueva VI, apéndice 34).

— En la donación de Pere Giralt y su mujer en 1112 se nombra el loco quem vocant *maçana* con referencia a la villa llamada Alantorn en el condº de Urgell (Urgell I n. 502, fol. 169 vº, col. 2).»

[full 7] «Maçana 7

— El Kastro Mazana en el condado de Ausona vel de Minorisa es nombrado en el año 1055 (R. B. I, n. 164).

— La parroquia de la *Massana* está en la confluencia del riachuelo de Arinsall y del Valira del Norte (Butll. Ass. Exc. Cat. XI, p. 202).

Prov. de Barcelona

Massana — 3 leguas de Igualada.

Prov. de Gerona

Massanet de Cabrenys — 3 legs. Figueras.

En 878 — *Macanetus* — Marca, col. 800.

En 957 — *Mazanetus* in valle Albiniana — Marca, col. 874.

En 1017 — in valle *Mazaneto* — Marca, col. 1008.

Massanet de la Selva — 3 1/2 legs. Gerona.

En 1017 — *Mazanes* — Marca, col. 1000.

Massanas — 5 legs. Gerona.

En 1246 — Parr. Sti. Steph. de Massanis — Esp. Sagr. 45, pag. 334.»

[full 8] «Maçana 8

— *La Massane* — río de los Pirineos Orientales.

— *La Grand Massano* cerca de Saint-Remy de Provenza.

— El *Manzanas*, en Zamora, nace del extremo meridional del cerro de la Atalaya a cuya parte oriental está la Peña-Mira, principio de la sierra Culebra...

su curso es hondo, encajonado, de un terreno fuerte, *mezclado* de peñas compactas y de pizarra, tierras arcillosas y areniscas (Carrasco, Geogr. gral. de España, p. 511).

— El *Manzanares* — »

Ací el text queda interromput. Però hom veu prou bé que el raonament anava destinat a posar en relleu que àdhuc els cursos d'aigua anomenats *Maçana* (comp. § 3, núm. 20; § 4, epígraf *e*, i recapitulació) deuen llur designació al fet que passen entre roques i penyes. Per no allargar-nos massa ens abstindrem de comentar les àmplies perspectives inter-romàniques que Balari insinua (Sud de França, Nord d'Itàlia). Per la mateixa raó no hem fet constar tots els llocs en els quals aquest text fa referències als nostres materials, presentats abans (§ 3); prou que el lector se'n deu haver adonat. És evident que la idea central de Balari és que *Maçana* és un orònim, basat en la significació de 'pedra': fins i tot resulta curiós com, en el full 1, va assenyalant «entre cometes» els termes corresponents al significat bàsic («rocham», «pugo», «valle», «collo», «coll», àdhuc «rio» — per la raó que acabem de donar), i, a baix del full, com en una operació aritmètica, en fa la «suma».

La reacció de Balari i Jovany és l'única obligada per a qui ha tingut en compte els materials llatins medievals. Per la nostra part, allò que era només una sospita bastant fonamentada (vist el conjunt de circumstàncies dels topònims del grup *Maçana*), es convertí en evidència, en examinar, contraposades, les dades llatines de *pomarios* i *Maçaneto*.²¹ La consideració que hom havia interpretat tradicionalment *Maçana* com a topònim botànic només és vàlida, doncs, si hi fem constar l'excepció de Balari i Jovany. Esperem, d'altra banda, que hom ens permetrà d'afirmar que hem arribat a una conclusió semblant a la del nostre llunyà predecessor d'una manera absolutament independent d'ell i de les seves dades (que no coneixíem en preparar la primera redacció del nostre treball),²² la qual cosa sembla que referma la bondat de les nostres argumentacions.

6. ALGUNES DADES COMPLEMENTÀRIES. — Sigui'ns, encara, permès d'afegir algunes dades més, per a insistir sobre el significat oronímic de

21. *De nouveau sur ... «Maçana»*, §§ 5-6 (i resum, brevíssim, ací, abans, § 1; comp., a més, les dues columnes d'exemples llatins, al mateix § 1)

22. No les coneixíem en redactar el resum de la nostra comunicació al VIII^e Congrès Internacional de Ciències Onomàstiques (que havia de celebrar-se a Amsterdam del 27 al 31 d'agost de 1963) (el resum hi fou tramès el 18 de gener), ni en exposar la nostra comunicació sobre el tema a la sessió científica de la Societat Catalana d'Estudis Històrics (filial de l'IEC) del dia 26 de gener del mateix any. Però ja coneixem aquestes dades de Balari, després de l'estiu, en donar per acabada la redacció definitiva del nostre treball, on ja poguérem fer l'al·lusió corresponent (*De nouveau sur ... «Maçana»*, § 6, nota).

Maçana. Ja no són llatines, sinó que es refereixen a la descripció dels llocs i dels terrenys; es troben en la mateixa línia de bona part del text de Balari (§ 5), i procedeixen sens dubte dels seus mateixos fitxers.²³ Són les següents:²⁴

- «1. *Massana*. — En 981, Lotari, rey de Fransa, confirmá a favor del monastir de Sant Genís la possessió de tots los bens que perteneixian a dit monastir. En lo número de pobles designats ... se troba'l poble de Sant Pere situat prop d'Argelés (Marca 128) ... Al recorre donchs aquell territori s'arriba a un lloch que s'anomena encara Sant Pere dels Forquets ... es en aqueix punt que en aquell temps, existia la iglesia de Sant Pere ... com en aquells llochs no's troban vestigis de un conjunt de cases que formin un poble hem de creure que lo poble de Sant Pere's componia de *masos isolats* y distants los uns dels altres. Es, potser, per la multitud de aquells establiments rurals (*masos*) que la montanya de Argelés ha pres lo nom de *Massana* que porta encara abuy. Lo mot *mas* es sens dubte l'arrel del nom precitat, y nos es permes presumir que *Massana* significava en aquell temps un territori dividit en *masos* (Renard de Sant Maló - Publi-cateur des Pyr. Orles. 6 juliol 1833) (Bosch de la Tr., Recorts, p. 225).
2. *Masanet de Cabrenys*. — Villa cabeza de ayuntamiento que forma con los pueblos de Fontfreda, Oliveda, Tapis y S. Pedro de Vilars, prov. Gerona, part. Figueras. Situada en el Pirineo, con un ameno, aunque reducido valle, y entre dos rieras que la circuyen por el E., S. y O. La rodean altas y cultivadas montañas (Madoz XI, p. 279, col. 2; 1848).
3. *Masanet de Cabrenys*. — La montaña denominada de Masanet se subdivide al mediodia con los nombres de Montdabá y Fau, en donde existen las ruinas del castillo de Grillera. La montaña contiene grandes *rocas sueltas*, piedra de cal y de yeso, una cantera de mármol blanco de superior calidad (Madoz XI, p. 280, col. 1; 1848).
4. *Massanet de Cabrenys*. — Massanet de Cabrenys, Darnius, Requesens, Cantallops, Campmany, son varios pueblos que radican en granito, el cual linda por el este con las pizarras silurianas mientras que al oeste toca con el trias[ico]. (Vidal, *Reseña Geológica...*, p. 6.)
5. *Pudinga (Maçana)*. — A las 10'30 arribo a can *Massana* ... A las 11'30 me dirigeixo a Sta. Cecilia ... Aquest tros es purament *montserrati*, notants'hi ja les enormes *massas de pudinga* formant parets verticals

23. Es tracta, una vegada més, de materials que avui són als fitxers del *Glossarium Mediæ Latinitatis Cataloniæ*, als redactors del qual hem d'agrair, novament, la gentilesa d'autoritzar-nos-en la publicació. No els donem a conèixer tots, sinó aquells que ens sembla que, d'una manera o altra, completen els materials que hem anat inserint ací.

24. Tampoc ara les abreviatures no ofereixen dificultats: es refereixen al conegut diccionari geogràfic de Madoz, a fonts ja esmentades abans (nota 20), o al llibre de LUIS MARIANO VIDAL, *Reseña geológica y minera de la Provincia de Gerona* (Madrid 1886), 172 pàgs. (extret del «Boletín de la Comisión del Mapa Geológico de España»).

y lo aspecte particular de la vegetació y de la fauna malacològica (An. Ass. Exc. Cat. any I — 1881, Arthur Bofill).»

Ací veiem, reiterat, el punt de vista de Balari i Jovany sobre *Maçana*: es tracta d'un orònim, i sembla que la configuració del terreny (en l'aspecte i en l'estructura geològica) ho confirma. Quant al fragment núm. 1, hom no hi té en compte el factor oronímic, àdhuc sembla que no tingui res a veure amb la nostra idea fonamental (en relacionar *Maçana* amb *mas*). Però, ben mirat, no és pas així; fixem-nos que la conclusió a què hom hi arriba és que «*Massana* significava en aquell temps un territori *dividit* en masos». Ja abans (§ 4, epígraf *a*) hem insinuat el valor de *Maçana* com a nom que assenyala delimitacions de terrenys, i tot seguit hi insistirem (§ 8). Els cinc fragments adduïts corroboren, doncs, d'una manera o altra, la significació fonamental de *Maçana*.

7. SOBRE LA SUFIXACIÓ DE «MAÇANET». ²⁵ — Estem acostumats a veure en *-et* una derivació que s'aplica sobretot a collectius botànics: *arbreda*, *pollancreda*, *pinada*, etc., així mateix, aquests collectius esdevenen topònims: *Canyet*, *Ullastret*, l'esmentat *Pineda*, *Freixeneda*, la *Verneda*, etc. Aleshores, pot semblar poc convincent que defensem el significat oronímic de *Maçana*, si un dels topònims del grup (*Maçanet*) ha estat obtingut amb un sufix (*-et*) que és característic dels collectius botànics. En primer lloc, cal que ens remetem a tota l'argumentació sobre el valor de *Maçana* com a orònim: ²⁶ tot el que allí ha estat dit és vàlid per a *Maçana* i altres noms de lloc afins. En segon lloc, heus ací unes quantes dades, presentades de pressa i sense cap comentari, que creiem que poden tranquil·litzar el més exigent: *a*) hi ha una sèrie de topònims pirinencs que contenen *-et*, *-eto*, *-edo* (com *Aneto* — i, amb ell, *Ainet* —, o *Saburedo*), per als quals seria difícil d'admetre un significat botànic; *b*) la possibilitat de relacionar topònims com *Pineta* (Pirineu aragonès) amb el cast. *pina* 'molló' 'fita'; ²⁷

25. En realitat, el contingut d'aquest paràgraf queda fora del tema de l'article. Hauria estat més convenient d'incorporar-lo al nostre treball anterior (*De nouveau sur ... «Maçana»*). No dubtem, però, que ens serà permès d'aprofitar aquesta primera avinentesa de retornar al tema de *Maçana*, per a dir-hi uns mots — que seran brevíssims — sobre la presència del sufix *-et* en *Maçanet*. I així corresponem a la reacció que han tingut alguns amics i col·legues, en conèixer a grans trets la nostra tesi sobre *Maçana* com a orònim.

26. *De nouveau sur ... «Maçana»*, §§ 5 i 6 (i el resum que n'hem fet, abans, ací, § 1).

27. PAUL AEBISCHER, *L'origine du toponyme catalan «Pi» et le mot «Pinus» du latin médiéval de Catalogne*, BDC, XXIV (1936 [1937]), 127-147, rebutjant que el nom de lloc *Pi* fos un topònim botànic, va posar el problema d'un encreuament de bases no llatines que hauria donat com a resultat una forma hispànica **pinnu* (d'on vindria el cast. i port. *empinar* i tota una família de mots). J. COROMINAS, *Dictionnaire*

c) l'existència del nom propi *Tormo*, que té una variant *Turmeda* (que ja ens afecta més directament), fa veure com un nom que significa 'roca'. 'penya' pot dur el sufix *-et*.²⁸ Tot i que, en aquest punt, només hem insinuat un camí per a una recerca a fons, esperem que, almenys, hom no podrà veure contradicció entre un significat oronímic i una sufixació *-et*, que, si és habitual en collectius botànics, no deixa d'enregistrar-se en topònims referents a accidents del terreny.

8. UN MATÍS SIGNIFICATIU DE «MAÇANA». — Arribem a la fi de la nostra comesa. Ens sembla fora de dubte el significat oronímic de *Maçana*. En aquest sentit, l'estudi de la documentació llatina medieval sols ha vingut a confirmar allò que, amb altres elements de judici, ja havíem establert. Quant a noves clàrícies sobre la discussió etimològica, ben poca cosa de nou hi hem pogut aportar.²⁹ Voldríem, només, posar en relleu el

Crítico Etimológico de la Lengua Castellana (Madrid 1954-1957) (= DCELC), s. v. *empinar*, discuteix aquesta hipòtesi. El que ara ens interessa ací, però, és de fer veure unes possibilitats: hi ha, doncs, la possibilitat que el cast. *pina* signifiqui 'mojón redondo y levantado' (com diu Covarrubias), i on sembla que això és més versemblant és en toponímia, i, entre els exemples esmentats per Corominas, hi ha el *Pineta* pirinenc (municipi de Bielsa).

28. Ens limitarem a mencionar uns fragments de la discussió de J. COROMINAS, DCELC, s. v. *tormo* 'peñasco suelto', 'terrón', quant al seu valor toponímic (tot suprimint-ne, però, les indicacions bibliogràfiques; qui voldrà seguir-ho amb tot detall és pregat d'acudir al mateix diccionari, vol. IV, 505-506). «En efecto, el auténtico *tormo* en Aragón es forma general o poco menos: así está en Borao para 'terrón de tierra o de azúcar', la recoge Casacuberta en Ansó con este último valor..., y Kuhn con cualquiera de los dos en muchos pueblos desde Ansó hasta la Sierra de Guara... Menéndez Pidal... reúne los nombres de lugar *Tormo* en Castellón, *Tormillo* en Huesca, *Tormillos* en Soria y Burgos, *Turmiel* en Guadalajara, y el colectivo *Turmeda* en Lérida... Por lo demás el área del vocablo entra ampliamente en tierras catalanas, y aun es allí donde encontramos su testimonio más antiguo, *Ipsos Turmos* en el Acta de Urgel de 832..., como nombre del pueblo de *Els Torms* el partido de Solsona; hay otro *Els Torms* en el de las Borjas (ya *loch dels Torms* en 1359...). El vocablo vive como apelativo en la forma *tormo* en una larga zona, que incluyendo varios pueblos junto a Lérida, se extiende desde allí hacia el Sur, abarcando toda la mitad Oeste de la prov. de Tarragona..., y desde allí (a juzgar por la toponimia) entra en el País Valenciano: *Turmell* picacho del alto Maestrazgo (término de Xert), *Valldehortormo* pueblo catalán de la prov. Teruel, *Font del Tormo* en Tavernes de Valldigna..., *El Cantal Gros o Tormo* monte en Carcaixent..., *Tormos* pueblo en el Norte de la prov. de Alicante. En la zona de las provincias de Tarragona y Lérida me lo definieron en muchos lugares como bloque de roca desprendido de un riscal y caído al fondo del valle, en otras partes como peñasco que descuella en la cuchilla de la sierra, etc., 'pedra grossa' en Tortosa».

29. Tot queda molt problemàtic. I pensem, encara, que diversos dels suggeriments que hem fet (o que farem) passen per alt la diferència gràfica *ç* - *ss* (que, a l'època de la major part dels testimoniatges adduïts, corresponia a una pronunciació efectivament diferent). Hi ha el germ. *makjo* (d'on procedeix el fr. *maçon* 'que, d'una manera o altra, treballa amb pedres'; al seu favor, el cat. *mac* 'còdol', 'pedra'. Hi ha, sempre, la vella idea de Meyer-Lübke: que *Maçana* sigui un nom personal (*De nouveau sur ... «Maçana»*, § 2), per exemple *Marcus*, però aleshores la derivació és dub-

matís significatiu de *Maçana* que ens sembla més important, tant perquè recull una gran part de les accepcions dels exemples llatins esmentats ací, com perquè pot conduir-nos vers un esclariment sobre el significat i, potser, sobre la mateixa etimologia del terme; procedeix de l'expressió de delimitacions de terrenys (que reuneix o explica 'delimitació' + 'coll' o 'puig' + 'lloc pedregós'), i seria el de *maça* = 'fita', 'molló', 'pedra partionera'. Per a aquesta possibilitat — que, per ara, només és això, una possibilitat — tindrem en compte els elements següents: a) la persistència de *Maçana* com a terme de límit (comp. ací, abans, § 4, epígraf a, i els exemples llatins que s'hi esmenten);³⁰ b) el text següent, que trobem altament significatiu: «*Et alia terra in canamares in ipsa coma de Pronito. Et alia terra in Massa Petras. Et alia terra in Centum Fontes...*» (any 987),³¹ com si volgués dir, segons el que suggeríem suara, 'a la partió de pedra', 'a la pedra partionera'; c) el paralelisme temptador que ofereixen alguns altres mots, que, tot significant 'fita', 'molló', han estat aplicats per a denominar veritables orònims: pensem, d'una manera concreta, en *Mallo* (els *Mallos de Riglos*, al Pirineu aragonès);³² d) la insistència de Balari i Jovany a destacar els mots *maceria*, *macenaria* (comp. § 5, fulls 2, 3, 5) 'paret (delimitació d'horts i tancats) feta de pedres en sec';³³ e) la possibilitat que *maça*

tosa. Tampoc no deixa d'ésser força dubtós tot el que diem des d'ací fins a la fi del treball: el mot que hi surt més és el de «possibilitat», i les formulacions verbals hi són hipotètiques.

30. Comp., com una mena de ressò popular i inconscient d'aquest significat, aquella interpretació de *Maçana* com a 'territori dividit en masos', que hem adduït abans (§ 6).

31. RAMON D'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya Carolíngia*, III: *Els comtats de Pallars i Ribagorça*, Segona Part (Barcelona 1955), 429 (document 271, de maig de 987).

32. Probablement en relació amb el cast. *majano* 'montoncillo de piedras que se pone en el campo para dividir las heredades o señalar los caminos', amb el port. *malhão* 'molló'. Per a la delicada discussió etimològica d'aquest punt, que, d'altra banda, no ens afecta ara directament, cal veure el DCELC de COROMINAS, s. v. *majano* i *majar*.

33. De fet, ja hem dit que aquest terme sembla combinar les accepcions de 'límit' + 'pedres'. ¿Pot tenir el nostre hipotètic **maça* alguna relació amb *mata*, documentat el 876, en el llatí hispànic, com a 'mesura agrària'? Així és suggerit al *Glossarium Mediae et Infimae Latinitatis conditum a CAROLO... DU CANGE...*, V (Niort 1885), s. v. *Mata*, p. 301; diu, com a significat: 'Modus agri', però l'únic exemple adduït és ben clar que no té aquest significat: «de ipso poio ubi est ipsa *mata*», Charta Hispanica, seu iudicatum ann. 876, in appendice Stephani Baluzii ad Capitul., n. 104. Aquest fragment és esmentat per RAMON D'ABADAL I DE VINYALS, *Catalunya Carolíngia*, II: *Els diplomes carolíngis a Catalunya*, Primera Part (Barcelona 1926-1950), 102, a propòsit d'un precepte de Lotari del 834; el document, que Abadal considera de l'any 875 (i no del 876, com figura al DU CANGE), fou editat dins la *Histoire générale de Languedoc...* de CL. DEVIC i J. VAISSETTE, II (Toulouse 1875), 189, i d'aquí passà a les *Noticias Históricas* de F. MONSALVATJE, XXI, 318. Tornant a l'exemple esmentat, *Mata* hi té la significació, ben coneguda, de 'bosc' (o *aff*). Per tant, no té res a veure amb tot el que diem ací. Ho hem retret, però, per tal com hom li atribuïa el valor de 'modus agri', totalment improcedent ací (sembla que aquest 'modus agri', era

(confosos els seus significats originaris d'«arma» i «instrument»)³⁴ hagués sofert el canvi semàntic anomenat de «signe pel significat»³⁵ pel qual el nom de l'«instrument indicador de límits d'un terreny» hauria passat a designar el mateix «terreny» (cas de *massana* «quintà», o de *macenaria*, § 4, epígraf *f*);³⁶ també podríem pensar en un altre canvi semàntic, el de «productor pel producte»,³⁷ pel qual el nom de l'«eina» (*maça*) hauria passat a designar aquelles «roques que semblen haver estat treballades amb l'eina esmentada» (cas general de *Maçana*, o el de «pedra», § 4, epígraf *c*).

Hem de reconèixer que la part positiva del nostre treball es redueix a refermar el significat oronímic de *Maçana*, i a molt poca cosa més (alguns suggeriments i algunes possibilitats sobre la seva significació i el seu origen), però esperem que les consideracions precedents no hauran estat del tot infructuoses, de cara a recerques ulteriors.

A. M. BADIA I MARGARIT

Universitat de Barcelona.
Societat Catalana d'Estudis Històrics.

l'obsessió, o bé el recurs, de Baluze, segons ens ho testimonia el Sr. J. Bastardas).

34. Tampoc aquest cas d'etimologia no és clar. Vegeu el DCELC de COROMINAS, s. v. *maza*, i, també, *macho II* (no *machucar*, com hom diu s. v. *maza*). Però el que sembla fora de dubte és que **mattea* tingué tot seguit els dos significats (tan relacionats) d'«arma» i d'«eina» o «instrument».

35. «El signo por el significado vemos en *párrafo*, originariamente «señal hecha al margen para indicar un nuevo argumento» (*paragraphus* < *παρά* «al margen» + *γράφω* «escribir») > «el mismo argumento», o «sección» (FELIX RESTREPO, *Diseño de semántica general, El alma de las palabras*² (Bogotá 1946), 110).

36. Bé que pot semblar que ens deixem portar per la fantasia, ¿no és curiós que la llegenda expliqui l'origen del nom de *Maçanet de Cabrenys* (un dels nostres topònims, de l'Alt Empordà, *De nouveau sur...* «*Maçana*», § 4, num. 3) a partir de *maça*, feta, és clar, en la ment popular, «arma» del famós Rotlan? Heus-en ací una versió: «Les cases [de *Maçanet de Cabrenys*] són quasi totes de planta baixa y un pis y estan distribuïdes en dos carrers principals, en quina intersecció s'hi troba la plaça, que no es molt gran, en la qual s'axeca la anomenada massa d'En Roldàn, consistent en un pal o barra de ferre clavat dret en terra, que té 6'34 metres d'alçada, comptant-hi la part enterrada (0'90 metres), per 0'30 de gruix en la basa y 0'20 lo cim, al qui l'any 1834 s'hi afegí una anella pera penjar-hi un fanal. Vol la tradició que aquest pal siga la massa de guerra que lo sobredit guerrer, del cicle de Carles Many, va usar en la reconquesta de la terra contra los moros, suposant que neta aquesta d'infidels, al tornar-se-n a França, la llançà des d'un dels cims del Pirinèu y al caure va quedar plantada allí; y fà derivar d'aquest fet lo nom de la població: *Massanet*. Està clar que tot això es pura fantasia» (JOAQUIM BOTET Y SISÓ, *Província de Gerona*, dins la *Geografia General de Catalunya*, dirigida per FRANCESC CARRERAS Y CANDI (Barcelona s. a.), 510-511).

37. Quan per «producte» és entès l'«instrument», com un *carbó* «dibuix fet amb carbó», una *exposició de pastels* «de dibuixos fets amb aquesta llei de llapis». Vegeu K. NYROP, *Grammaire historique de la langue française*, IV (*Sémantique*) (Copenhaguen 1913), § 280, pàg. 206.